

עמדה רשמית
4.9.2003

עדאלה: על אף ההסתייגות הרבה מנושאים מסוימים ולמרות החסר, דו"ח ועדת אור מהווה מסמך חשוב שיש לפעול למען קידום המלצותיו

לאחר עיון מעמיק ולימוד 831 עמודי דו"ח ועדת החקירה הממלכתית בראשות השופט אור, ארגון עדאלה מסתייג מתוכנו של סוגיות מסוימות שהועלו בדו"ח, ומאי ההכרעה בסוגיית ההרג שהיא אחת הסוגיות העיקריות; בצד זאת, הארגון סבור, כי דו"ח ועדת החקירה הממלכתית מהווה מסמך רשמי חשוב שיש לפעול לקידום המלצותיו באופן מיידי. כמו כן, ארגון עדאלה בדעה, כי ההליך של עבודת ועדת החקירה אשר כלל: איסוף חומר, חקירת עדים, שמיעת עדויות ופרסום הדו"ח, מהווה, כשלעצמו, מרכיב חיוני וחשוב להעלאת המודעות הציבורית בדבר זכויות המיעוט הערבי בישראל.

במהלך ייצוג נבחר ציבור ערבים שהוזהרו וועד משפחות ההרוגים, הציג ארגון עדאלה בפני הוועדה עדויות רבות של אנשי ציבור ערביים ומומחים מהאקדמיה, חוות דעת מקצועיות, מאמרים, וראיות נוספות. חומרים מקיפים אלה התייחסו, בין היתר, לנסיבות ההרג, להפליה וקיפוח הערבים בישראל, יחס המשטרה אל הערבים, סוגיית הגזענות, בעיית הקרקע וסוגיית התכנון והבנייה.

ארגון עדאלה מצייין בחיוב את הסוגיות הבאות שהועלו בדו"ח כלהלן:

- ועדת החקירה קיבלה את עמדתם של נציגי הציבור הערבים והמומחים שהוצגו בפניה בעניין יחסה השלילי של המשטרה למיעוט הערבי בישראל. בהקשר זה נקבע, כי על המשטרה לערוך שינוי מעמיק ביחסה אל האזרחים הערבים, שלפעמים מוצג כיחס עוין. הוועדה גרסה, כי "נדרש שידוד מערכות ביחס המשטרה למגזר הערבי. המשטרה ערה לכך שפעמים רבות היא אינה נתפסת במגזר הערבי כגורם נותן שירות, כי אם כגורם עוין, המשרת שלטון חסר התחשבות [...] חשוב להטמיע בכל דרגי המשטרה את חשיבותה של התנהלות שקולה ומתונה ביחסים עם המגזר הערבי. בתוך כך, חשוב לפעול על מנת לעקר תופעות של דעות קדומות שליליות שנתגלו, גם אצל קציני משטרה ותיקים ומוערכים, כלפי המגזר הערבי. המטרה חייבת להטמיע בקרב שוטריה את התובנה, כי הציבור הערבי בכללו אינו אויב שלהם וכי אין לנהוג בו כאויב."
- ועדת החקירה קבעה כי השימוש בקליעים מצופים בגומי, באש חיה, ובצלפים לצורך פיזור הפגנות הינו שלא כדין ונוגד את הוראות הפתיחה באש.
- ועדת החקירה לא קיבלה את טענת המשטרה שהירי שבוצע במקרים של ההרג ו/או חלקם היה מוצדק.
- ועדת החקירה קבעה, כי על המשטרה להתנער מתרבות השקר המושרשת בתוכה.
- דו"ח ועדת החקירה הינו המסמך הרשמי-משפטי הראשון מאז 1948 אשר התייחס להפלייתם ההיסטורית של הערבים בישראל.
- בהקשר של ההפליה הדו"ח ציין כי: הפליית וקיפוח הערבים הוזנחו במשך שנים רבות, ויש לפעול לקידום השוויון הן בטווח המיידי והן בטווח הארוך. כמו כן, יש לפעול לסגירת הפערים, ליזום ולפתח תכניות במיוחד בתחום החינוך, שיכון, ותקציבים. תשומת לב מיוחדת למצוקת ותנאי חייהם של הערבים הבדוים בנגב. כמו כן, הוועדה קיבלה את טיעוני ארגון עדאלה בנושא הקרקע והתכנון וקבעה, כי יש לקדם עקרון הצדק החלוקתי בהקצאת קרקע, ליזום תכניות למציאת פתרון הולם לסוגיית הבנייה הלא מאושרת.

- אמנם סירבה ועדת החקירה להתייחס לעומק לסוגיית הזכויות הקיבוציות של הערבים, אולם היא קבעה כי "תפקידה של המדינה בעניין זה אינו מצטמצם לעניינים חומריים בלבד. על רשויות השלטון למצוא את הדרכים שיאפשרו לאזרחים הערבים לבטא בחיים הציבוריים את תרבותם וזהותם באופן נאות ומכובד". למרות גישה חיובית זו, עדאלה סבור, כי מן הראוי היה להוסיף כי ביטוי הזהות והתרבות יהיה באופן שוויוני.

הביקורת של עדאלה מתייחסת לסוגיות הבאות:

- ועדת החקירה דחתה את טענת עדאלה לפיה המועדים הרלוונטים לחקר האמת מתחילים עם ביקורו של אריאל שרון בתאריך 28.9.2000 לחרם אלשריף, ובמקום זאת, היא קבעה כי המועד הרלוונטי הינו ה- 1/10. קביעה זו לא מתיישבת עם עמדת הועדה בעניין המוזהרים הערבים אשר התייחסה להצהרותיהם הפוליטיות במהלך השנים 1998-2000.
- אמנם הדו"ח הורה על פתיחת חקירות פליליות אודות נסיבות ההרג, אך חובת הועדה היתה להגיע למסקנות ישירות בעניין נסיבות ההרג של שלושה עשר הצעירים הערבים. לאחר שלוש שנים של עבודה, היא לא התאמצה מספיק בכדי להכריע בסוגייה מהותית זו. ברוב המכריע של זירות ההרג הועדה הצליחה לצמצם את מספר השוטרים המעורבים לשלושה עד חמישה, תוך ציון שמותיהם, אולם היא לא התאמצה מספיק בכדי להכריע סופית בנסיבות הישירות של ההרג ובכך היא נמנעה מלספק תשובה מהותית במיוחד למשפחות ההרוגים.
- אמנם ועדת החקירה לא המליצה דבר בעניין נציגי הציבור הערבי שהוזהרו, אך מסקנותיה בנושא מעוררות תהיות משפטיות ועובדתיות. הועדה קבעה, כי היא לא מגיעה להמלצות כלשהן משום שמדובר באישים שאינם מכהנים בתפקידים רשמיים. קביעה זו, מחזקת למעשה טענתו המשפטית של ארגון עדאלה שלפיה תפקידה של הועדה מצטמצם לחקר הרשות המבצעת, היינו נגד מי שמכהן בתפקידים רשמיים: מקבלי ו/או מבצעי ההחלטות רשמיות, ועל כן, לא היה מקום להזהירם מלכתחילה. כמו כן, חקירת המוזהרים הערבים נסובה על עמדותיהם הפוליטיות בלבד, דבר שאינו נופל בתפקידה של ועדת חקירה ממלכתית. בהקשר זה, יצוין כי הועדה לא חקרה "מסיתים יהודים" מהדרג הרשמי, אך עשתה זאת כלפי המוזהרים הערבים, שלא ממלאים תפקידים רשמיים. ארגון עדאלה סבור כי הטלת אשמה על מנהיגים ערבים נבחרים ועל ועדת המעקב העליונה, עלולה להגביר את הגזענות נגד האוכלוסייה הערבית בישראל בתור מיעוט לאומי.
- הועדה מתארת את התנהגות המשטרה "כתגובה בלתי הולמת למהומות חסרות התקדים". תיאור המשטרה בתור "מגיבה" בלבד מתעלם מהראיות שהוכיחו שהתנהגות המשטרה האלימה והשימוש באש קטלנית שהובילה להרג ב 1/10 וב- 2/10, היא אשר גרמה להסלמת האירועים.
- הועדה לא מצאה מקום להמליץ המלצות כלשהן נגד אהוד ברק וזאת על אף קביעתה, כי בתור ראש ממשלה הוא "לא היה ער וקשוב במידה הנדרשת לתהליכים המתרחשים בחברה הערבית בישראל, אשר יצרו בתקופת כהונתו חשש ממשי לפריצת מהומות בהיקף רחב [...] עוד הוכח כי ביומיים הראשונים של האירועים לא נקט מר ברק פעולות מספיקות למניעת שימוש באמצעים קטלניים על ידי המשטרה או להגבלתו [...]". ארגון עדאלה סבור, כי מסקנות אלה לבדן מחייבות המלצות אופרטיביות בעניינו של מר ברק. בנוסף, בפני הועדה היו ראיות משכנעות בעניין המפגש הלילי בביתו של מר ברק בערב ה- 2/10 שבו נתן גיבוי מלא למשטרה והורה להם לפתוח את כל הצירים בכל האמצעים, אם יידרשו לכך. מר ברק התראיין ברשת ב' בבוקר ה- 2/10 ואישר את הדברים, כמו כן, קצינים רבים אישרו עובדה זו. יצוין, כי ביום זה נפל המספר הגדול של ההרוגים. למרות ראיות חותכות אלה, הועדה קבעה כי הדבר לא הוכח.
- קיים פער גדול בין המסקנות לבין ההמלצות של הועדה בעניין המוזהרים. כך למשל, על אף שהועדה ביקרה קשות את תפקודו של שלמה בן עמי, שהיה השר לביטחון הפנים, בעניין מדיניות השימוש בנשק קטלני, היא הסתפקה בקביעה שהוא לא ימלא בעתיד תפקיד של שר לביטחון פנים. היינו, הוא יכול למלא כל תפקיד אחראי בכיר אחר. לגבי אליק רון, הועדה מצאה כי הוא אחראי, בין היתר, להבאת הצלפים שגרמו למותם ופציעתם של אזרחים שלא כדיון, ולכן הוא לא יכול למלא תפקיד בכיר בביטחון הפנים. משמע, שהוא יכול להיות שר בכיר בממשלות ישראל בכל תחום מלבד הפנים; בניצי סאו

שפיקד על גיזרת ואדי עארה, בה נהרגו שלושה צעירים ונמצא אחראי ישיר על התפקוד הכושל שם, נקבע כי הוא לא יקודם בדרגה למשך ארבע שנים, משמע שהוא יישאר במשטרה, וממלא הוא קודם בדרגה אשתקד ואינו זקוק לעוד קידום בתקופה הקרובה (יצויין כי עדאלה הגיש אז עתירה נגד קידומו, אך בג"צ דחה מהטעם שועדת החקירה טרם סיימה את עבודתה).

- הועדה לא ביקרה את מחדלה הקיצוני של מח"ש בעניין אי פתיחת חקירות מיידיות בעניין ההרג של שלושה עשר הצעירים, והפצועים.

ארגון עדאלה יוציא בקרוב פרסום מקיף הכולל ניתוח לדו"ח ועדת אור והתייחסות ספציפית ורחבה לכל הסוגיות שהועלו בדו"ח.